

Comparative Assessment of Environmental Quality from the Aspect of Morphological-Anatomical Component in Traditional and New Neighborhoods Case Study: Munjam-Baghmisheh Neighborhoods in Tabriz Metropolis

Yousef Darvishi¹ ✉, Saman Abeizadeh², Parinaz Partovian Nozad³

1. Department of Geography, Payam Noor University, Tehran, Iran

Email: phddarvishi@pnu.ac.ir

2. Department of Art and Architecture, Payam Noor University, Tehran, Iran

Email: saman-abizadeh@pnu.ac.ir

3. Department of Urban Planning, Islamic Azad University, Marand, Iran

Email: partov@gmail.com

Article Info

Article type:
Research Article

Article History:

Received:

29 January 2022

Received in revised form:

20 September 2022

Accepted:

13 September 2022

Keywords:

Environmental quality,
Morphology,
Neighborhood,
Regression,
Tabriz,

ABSTRACT

The quality of the urban environment is the social, cultural, economic, and physical-spatial conditions of the urban environment that indicate the level of satisfaction or dissatisfaction of citizens with the urban environment. In fact, the specific aspects of the environment are known as key elements related to the quality of a person's life. In other words, it can be said that the quality of a city's life is directly related to its quality.

In this research, the comparative evaluation of the environmental quality of two neighborhoods is based on the morphological and physical components in the form of two components; 1) the quality of the urban texture, which includes criteria such as permeability, compatibility, scale, and aesthetics, and 2) housing quality is evaluated according to indicators such as building form, building age, and building strength.

Tabriz city, as a metropolis, is not an exception to this rule and faces many environmental issues. The most important issue in this field is the fundamental and significant difference in the degree of environmental desirability in different areas of this city. Therefore, one of the components that play a role in measuring the quality of the urban environment of Tabriz city is morphological-anatomical criteria.

Cite this article: Darvishi, Y., Beizadeh, S., & Partovian Nozad, P. (2023). Comparative Assessment of Environmental Quality from the Aspect of Morphological-Anatomical Component in Traditional and New Neighborhoods Case Study: Munjam-Baghmisheh Neighborhoods in Tabriz Metropolis. *Human Geography Research Quarterly*, 55 (3), 187-204.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.338179.1008448>

© The Author(s).

DOI: [10.22059/JHGR.2022.338179.1008448](https://doi.org/10.22059/JHGR.2022.338179.1008448)

Publisher: University of Tehran Press

Extended Abstract

Introduction

The quality of the urban environment is the social, cultural, economic, and physical-spatial conditions of the urban environment that indicate the level of satisfaction or dissatisfaction of citizens with the urban environment. In fact, the specific aspects of the environment are known as key elements related to the quality of a person's life. In other words, it can be said that the quality of a city's life is directly related to its quality.

In this research, the comparative evaluation of the environmental quality of two neighborhoods is based on the morphological and physical components in the form of two components; 1) the quality of the urban texture, which includes criteria such as permeability, compatibility, scale, and aesthetics, and 2) housing quality is evaluated according to indicators such as building form, building age, and building strength.

Tabriz, as a metropolis, is not an exception to this rule and faces many environmental issues. The most critical issue in this field is the fundamental and significant difference in the degree of environmental desirability in different areas of this city. Therefore, one of the components that play a role in measuring the quality of the urban environment of Tabriz city is morphological-anatomical criteria.

Methodology

The current research is based on the purpose of applied type. Data collection was done by field observation method and survey method using a questionnaire tool. The statistical community is the population of 59,560 people in Manjam neighborhood and the population of 41,433 people in Baghmisheh neighborhood; Cochran's formula with a confidence factor of 95% was used to

determine the statistical sample, and a total of 382 questionnaires were randomly distributed among the residents of two neighborhoods, based on the percentage share of neighborhoods, 221 questionnaires related to Manjam neighborhood and 161 questionnaires related to Baghmisheh neighborhood. Using Cronbach's alpha analytical model, the validity and reliability of the questionnaire have been estimated, and its value is 0.72, which shows that the questionnaire has acceptable reliability. In order to compare the satisfaction status of the citizens, two neighborhoods were compared using the two-sample t-test and Lon's test. Finally, the relative contribution of the two neighborhoods' morphological and physical components was determined using the multivariate regression method.

Results and discussion

Morphological indicators of Manjem and Baghmisheh neighborhoods from two dimensions, the texture quality of the neighborhoods from four dimensions (permeability, compatibility, scale, aesthetics) and the housing quality dimension from three factors (aesthetics, building construction age, building strength level) using The observation method and questionnaire results were investigated, described and evaluated. In the following, in order to describe the research findings, the comparison of the environmental quality criteria in both neighborhoods was discussed. Then, the relative contribution of each sub-index affecting the environmental quality was stated.

The results of the questionnaires collected at the level of Monajem neighborhood show that among the existing indicators, the aesthetic index has a medium to high rank in this neighborhood. The rest of the indicators are evaluated as medium and medium to low, and the average satisfaction The neighborhood population is estimated to be 2.53 from the morphological and physical criteria.

The questionnaires collected at the level of Baghmisheh neighborhood show that the two indices of compatibility and scale have a good rank, and the rest of the indices are also evaluated as medium to high. Finally, the average satisfaction of residents with the morphological and physical criteria in the neighborhood is 3.9.

In a preliminary comparison, the level of satisfaction of the residents of Baghmisheh neighborhood is higher than that of the residents of Monajem neighborhood. This high level of satisfaction is noticeable in the indicators of building age and strength, scale, compatibility, and permeability and less in the indicators of form and aesthetics. Of course, regarding aesthetics, the two neighborhoods have almost the same rank.

According to the averages obtained from all morphological and anatomical criteria, it can be said that the satisfaction of the residents of Baghmisheh is about 35% more than that of the residents of Manjem neighborhood.

Conclusion

The research results indicate that in Baghmisheh neighborhood, due to the planned structure and the block-blocked neighborhoods, there is a connection between the neighborhoods by local streets, and most of the buildings in Monajem neighborhood have old facades. Therefore, it does not have the harmony of Hedgewar buildings. However, contrary, in the new neighborhood of Baghmisheh, there is good harmony due to the new constructions.

In terms of scale, Monajem neighborhood is due to its old construction and is usually one or two stories, and as a result, it has proportionality and scale. Nevertheless, in Baghmisheh neighborhood, due to the new construction, the apartments are harmonious in terms of scale. From the aesthetic side of Monajem neighborhood, there is no eye-catching design due to its historical age, and wall painting in these old neighborhoods has caused visual pollution in this type of neighborhood. However, in Baghmisheh neighborhood of Nobnayat, has a good view, and the painting on the wall is seen a lot in these neighborhoods.

In general, it can be said that Monajem neighborhood faces physical, visual, and functional challenges due to its traditional texture in terms of morphological and physical parameters. However, due to the new urban planning, the Baghmisheh neighborhood has fewer weak points from the morphological aspect; it is relative to the Astronomer neighborhood.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی تطبیقی کیفیت محیطی از بعد مؤلفه ریخت‌شناسی – کالبدی در محلات سنتی و جدید مطالعه موردی: محلات منجم – باغمیشه کلان‌شهر تبریز

یوسف درویشی^۱✉، سامان ابی‌زاده^۲، پری‌ناز پرتویان‌نوزاد^۳

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: phddarvishi@pnu.ac.ir

۲- گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران. رایانامه: saman-abizadeh@pnu.ac.ir

۳- گروه شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران. رایانامه: partov@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۱۱/۰۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۶/۲۹

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۶/۲۲

واژگان کلیدی:

کیفیت محیطی،

ریخت‌شناسی،

محلّه،

رگرسیون،

تبریز.

کیفیت محیطی از اساسی‌ترین بخش‌های کیفیت زندگی در جامعه شهری محسوب می‌شود. یکی از عواملی که در کیفیت شرایط زیست شهری نقش مهمی دارد، بحث مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی محلات شهری هست که مسلماً شدت و ضعف این مؤلفه نشان از کیفیت محیطی در هر محله شهر دارد. لذا هدف اصلی این تحقیق بررسی تطبیقی کیفیت محیطی از جنبه مؤلفه ریخت‌شناسی- کالبدی محله سنتی منجم و محله برنامه‌ریزی شده باغمیشه کلان‌شهر تبریز از لحاظ شاخص‌های کیفیت بافت و مسکن می‌باشد.

پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی است. جمع‌آوری داده‌ها از روش مشاهدات میدانی و روش پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه اقدام گردید. با استفاده از مدل تحلیلی آلفا کرونباخ میزان اعتبار و روایی سنجی پرسشنامه برآورد شده است. برای مقایسه وضعیت رضایت شهروندان با استفاده از آزمون تی دو نمونه‌ای و آزمون لون دو محله با هم قیاس گردیده است. درنهایت با استفاده از روش رگرسیون چند متغیره سهم نسبی مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی در دو محله مشخص گردید.

نتایج پژوهش بیانگر آن است که معیارهای کالبدی- ریخت‌شناسی محله باغمیشه نسبت به محله منجم از شرایط مناسبی برخوردار می‌باشد و این نشان از تفاوت در نحوه فرآیند شکل‌گیری این دو محله در دوره زمانی می‌باشد.

استناد: درویشی، یوسف؛ ابی‌زاده، سامان و پرتویان‌نوزاد، پری‌ناز. (۱۴۰۲). ارزیابی تطبیقی کیفیت محیطی از بعد مؤلفه ریخت‌شناسی – کالبدی در

محلات سنتی و جدید مطالعه موردی: محلات منجم- باغمیشه کلان‌شهر تبریز. فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۵۵ (۳)، ۱۸۷-۲۰۴.

- مقاله حاضر مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری با راهنمای دکتر یوسف درویشی، نویسنده مسئول می‌باشد.

<http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.338179.1008448>

مقدمه

شهرها به‌عنوان بستر زیست بشر دارای نقش اساسی در ایجاد رضایت داشته و در واقع شکل‌دهنده سبک زندگی انسان و تعیین‌کننده کیفیت زندگی اوست. توجه به کیفیت محیط انسان‌ساخت علاوه بر تشویق مردم به حضور در آن بر القای حس رضایت در افراد موثر است. از اواسط دهه ۱۹۶۰، بحران‌های شهری گسترده‌تر شد و به دنبال بروز و گسترش بحران در جنبه‌های مختلف زندگی شهری اعم از زیست‌محیطی، اجتماعی، کالبدی، اقتصادی و غیره نوعی آگاهی عمومی نسبت به مشکلات محیطی و نزول کیفیت محیط شهرها در مقیاس شهر و محلات مسکونی به وجود آمد (اورنگ، ۱۳۸۶: ۱۰).

کیفیت محیط شهری عبارت است از شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی-فضایی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری باشد (بهرامی نژاد، ۱۳۸۲: ۴۴). در واقع جنبه‌های خاص محیط به‌عنوان عناصر کلیدی مربوط به کیفیت زندگی فرد شناخته می‌شوند. به‌عبارت‌دیگر می‌توان گفت کیفیت زندگی شهر در ارتباط مستقیم با کیفیت آن است.

کیفیت محیط شهری به‌عنوان نوعی مفهوم از یک‌سو از طریق به عرصه گذاشته شدن خصوصیات محسوس از طرف محیط کالبدی و از سوی دیگر، مورد درک و شناخت و ارزیابی قرار گرفتن آن‌ها توسط ناظر ایجاد می‌شود (گلکار، ۱۳۷۹: ۴۵). نظریات در مورد بعد کالبدی کیفیت محیط شهری را می‌توان در دو دسته تقسیم‌بندی کرد. دسته اول نظریاتی هستند که بر عرصه عینی محیط تأکید می‌کنند. این نظریات به کیفیت محیط شهری به‌مثابه کیفیت و صفتی که ذاتی محیط کالبدی بوده و به شکل مستقل از ناظر وجود دارد، نگریسته‌اند؛ به‌نحوی که کیفیت محیط به‌طور مشخص از فرم محیط نشأت می‌گیرد. در این زمینه می‌توان به مدل کاپلن اشاره کرد. دسته دوم بر عرصه ذهنی فرد تأکید می‌کنند. کیفیت محیط شهری را به‌مثابه پدیدار یا رویدادی که در جریان ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد، معرفی می‌نمایند.

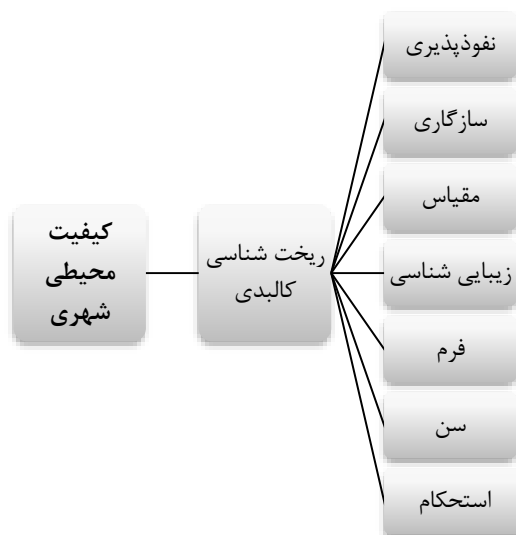
کیفیت محیط شهرها در محلات شهر در جوامع امروزی از اهمیت خاصی برخوردار است. به‌طوری‌که محلات برنامه‌ریزی‌شده با اینکه توانسته به شاخصه‌هایی همچون ریخت‌شناسی کالبدی را پاسخگو باشد و در نتیجه آن توانسته نیازهای مادی و فیزیکی انسان را تأمین کند، اما از لحاظ برخی معیارهای متعدد تأثیرگذار در کیفیت محیط شهری دچار مشکلات فراوان می‌باشد (بحرینی و طیبیان، ۱۳۷۷: ۲۷۹).

هم‌اکنون شهرهای ایران، به لحاظ کیفیت زندگی با انواع مسائل و مشکلات کالبدی، اجتماعی و فرهنگی، عملکردی مواجه هستند که این موضوعات در ارتباط مستقیم با مقوله کیفیت محیط شهری قرار می‌گیرد. بر اساس مطالعات به‌عمل‌آمده از سوی موسسه مرسر شهر تهران در سال‌های ۲۰۰۶ و ۲۰۰۷، از لحاظ کیفیت زندگی در بین ۲۱۵ شهر بزرگ جهان، در مرتبه یک‌صد و هفتاد و ششم قرار گرفته است (Smith & levermore, 2008: 10).

از نظر عملی و کاربردی موضوع کیفیت شهری از اهمیت فراوانی برخوردار است، ولی متأسفانه در مقام عمل، اجرای پروژه‌ها و طرح‌های شهرسازی چه در سطح طرح‌های جامع و کلان‌شهری و چه در سطوح پایین‌تر طراحی و برنامه‌ریزی شهری از کیفیت محیطی شهری مطلوبی برخوردار نبوده است مطالعه در خصوص مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی نیازمند سنجه‌هایی برای تحقیق و برآورد آن‌هاست. بدین منظور مورد بررسی قرار می‌گیرند که در سنجش نفوذپذیری به واکاوی سلسله‌مراتب، میزان تعدد معابر محلی و اتصال آن‌ها به معابر اصلی و همچنین اندازه قطعه‌بندی پرداخته می‌شود (Van

(Poll, 1997:17).

در این پژوهش ارزیابی تطبیقی کیفیت محیطی دو محله بر اساس مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی در قالب دو مؤلفه: (۱) کیفیت بافت شهری که شامل معیارهایی از قبیل نفوذپذیری، سازگاری، مقیاس و زیبایی‌شناسی. (۲) کیفیت مسکن طبق شاخص‌های مانند فرم بنا، سن بنا و استحکام بنا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

شکل ۱. مدل مفهومی مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی کیفیت محیطی شهری

شهر تبریز نیز به‌عنوان یک کلان‌شهر از این قاعده مستثنی نبوده و با مسائل محیطی بسیاری روبرو می‌باشد. مهم‌ترین مسئله در این زمینه تفاوت اساسی و چشمگیر در میزان مطلوبیت محیط در فضاهای مختلف محلات این شهر است. بنابراین یکی از مؤلفه‌هایی که در سنجش کیفیت محیط شهری شهر تبریز نقش دارد، معیارهای ریخت‌شناسی - کالبدی می‌باشد.

با استناد به معیارها و شاخص‌های کیفیت محیط شهری، در این پژوهش در راستای به دست آمدن شناخت جامع از معیارها و شاخص‌های کیفیت محیط شهری به بررسی تطبیقی دو محله با بافت سنتی ارگانیک و دیگری با ساختار برنامه‌ریزی‌شده از بعد ریخت‌شناسی و کالبدی و عملکردی در کلان‌شهر تبریز پرداخته و در سطحی ریزتر به بررسی کیفیاتی همچون فرم و بافت، کیفیت ساخت‌وساز، تراکم درزمینه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در ادامه برای رسیدن به نتایج مطلوب در روند پژوهش مهم‌ترین سؤالی که مطرح می‌شود، این است که شرایط معیارهای ریخت‌شناسی - کالبدی در محیط‌های سنتی (محله منجم) و برنامه‌ریزی‌شده (محله باغمیشه) چگونه است؟ آیا این معیارها در محلات سنتی و محلات جدید شهر تبریز از بعد این شاخص‌ها تفاوت چندانی با هم دارند؟

درزمینه تأثیر شاخص‌های کیفیت محیط‌زیست شهری مطالعات زیادی انجام شده است، که به چند نمونه از آنها می‌پردازیم. در اولین کنفرانس سکونتگاه سازمان ملل در سال ۱۹۷۶ مفهوم کیفیت محیط شهری برای اولین بار در یک مجمع رسمی بین‌المللی مطرح شد. در این کنفرانس کیفیت محیط را با برآورده نمودن نیازهای اساسی انسان و عدالت اجتماعی مترادف دانستند که این نیازها عبارت‌اند از: غذا، مسکن، شغل، بهداشت، آزادی، شرافت، امکان پیشرفت فردی و توزیع عادلانه درآمدهای توسعه.

در پژوهشی که درزمینه کیفیت محیط در مناطق شهری به‌منظور مطالعه ارزیابی آثار سیستم حمل‌ونقل تندرو بر ناحیه

خلیج سانفرانسیسکو انجام شد، به دلیل نبود تعریفی مشخص از کیفیت محیط مبادرت به طراحی معیارهایی شد که بر اساس آن کیفیت محیط موردسجش قرار گرفت. در این مطالعه کیفیت محیط به صورت احساس رضایت افراد از مسئله موردنظر تعریف شد.

قنواتی و همکاران (۱۳۹۱)، در پژوهش خود با عنوان "کیفیت محیطی شهر و شکل ناموزون شهری در شهر بابلسر" به بررسی رابطه بین کیفیت محیطی و نوع رشد شهر می‌پردازد. شهر بابلسر از زمان پهلوی اول رشد خود را آغاز کرده و با توجه به نتایج مدل آنتروپی در سال‌های پس از انقلاب رشد پراکنده‌ای داشته است. از طرفی میان دو متغیر رشد ناموزون شهری و کیفیت محیط زندگی همبستگی وجود دارد. نتایج نشان‌دهنده پایین بودن سطح کیفیت محیط زندگی در محله‌های حاشیه‌ای است که در معرض پراکندگی و رشد ناموزون قرار دارند. رشد ناموزون شهری در شهر بابلسر در نتیجه اسکان گروه‌هایی از اقشار کم‌درآمد جامعه بوده است که بر مبنای نوع استقرار ساختمان‌ها چشم‌انداز آشفته‌ای را ایجاد کرده است. نتایج بررسی پرسش‌نامه‌های توزیع‌شده نیز، نشان‌دهنده این است که ابعاد رضایت‌مندی از کیفیت محیطی محله‌های پیرامونی، به مراتب پایین‌تر از سطح رضایت‌مندی از کیفیت محیطی محله‌های مرکزی است.

ملکی و حبیبی (۱۳۹۰)، در پژوهش "ارزیابی کیفیت محیط در محله‌های شهری؛ نمونه موردی محله چیدر تهران" میزان پایداری این محله را بر اساس دیدگاه‌های ساکنان و خود و با استفاده از روش تحلیل میزان رضایت - اهمیت، مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج این پژوهش نشان داد: در این محله می‌توان از ظرفیت‌های موجود برای ارتقای کیفیت زندگی و پایداری استفاده کرد و به‌رغم کیفیت پایین برخی معیارها، محله چیدر نسبتاً پایدار است. اما، به دلیل اینکه میزان رضایت - اهمیت برای تمامی معیارها بیش از ۰/۱ است در تمام ابعاد نیازمند اصلاح و تغییر است.

قالیباف و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهش ارزیابی کیفیت زندگی (مطالعه موردی محله یافت‌آباد شهر تهران)، به ارزیابی کیفیت زندگی این محله پرداختند. آن‌ها، به‌منظور تحلیل متغیرهای مورد مطالعه از نرم‌افزار SPSS و روش‌های آماری نظیر میانگین پاسخ‌ها، آزمون پارامتریک T برای متغیرهای مستقل، استفاده کردند. نتایج این تحقیق نشان داد: وضعیت کیفیت زندگی در منطقه موردنظر در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه مطلوب ناست و تنها وضعیت حمل‌ونقل و ارتباطات از دید جامعه نمونه در حد متوسط ارزیابی شد.

مبانی نظری

کیفیت محیط شهری یک پارامتر متغیر فضایی و پیچیده است که از عملکرد فاکتورهای به‌هم‌پیوسته از جمله جزیره گرمایی شهر، توزیع فضای سبز، تراکم ساختمان‌ها، شکل و طرح آن‌ها و کیفیت هوا تشکیل شده است (Nichol & Wong, 2009: 49) به‌طور کلی کیفیت محیط به‌عنوان شاخصی برای اندازه‌گیری درجه‌ای از محیط که برای زیست انسان مناسب می‌باشد، مورد استفاده قرار گرفته است (Brown, 2003: 85).

نگرانی درباره کیفیت زندگی مدرن از خصوصیات جوامع معاصر است، که می‌تواند تابعی از کیفیت محیط باشد (Pacione, 2003: 19). مطالعات صورت گرفته در زمینه آسیب‌شناسی بحران‌های محیط شهری، همه در نزول کیفیت محیط‌های شهری به‌عنوان نتیجه رشد شتابان و بی‌برنامه شهرها اتفاق نظر دارند. چاره‌جویی به‌منظور یافتن راه‌حل‌های مؤثر در جهت تخفیف آثار زیان‌بار ناشی از رشد شتابان و بی‌برنامه شهرها، به یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های مدیران و برنامه‌ریزان شهری در سطح جهان و به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه بدل شده است. در چنین بستر و زمینه‌ای رویکرد سنجش کیفیت محیط شهری به‌عنوان رهیافتی جویای دستیابی به هدف حیات مطلوب شهری از سوی جمع

کثیری از اندیشمندان حوزه‌های مختلف علمی مورد تأکید قرار گرفته است.

محلات شهری معمولاً به دو دسته تقسیم می‌شوند:

۱) محلات شهری سنتی با بافت ارگانیک: ویژگی‌های اساسی بافت ارگانیک گسترش بافت به شکل قطعه‌قطعه (فزاینده) شبکه‌های شهری به‌جای این‌که نتیجه طراحی انسان باشد اکثراً نامنظم و بی‌فرم‌اند (چپ من، ۱۳۸۶: ۷۳). رشد و شکل‌گیری این بافت بیشتر بر اساس حرکت پیاده و متأثر از شیب بافت و تحت تأثیر محیط پیرامون خوداست تا اینکه نتیجه عبور شبکه ارتباطی و قرارگیری عملکردهای موجود باشد و میزان حرکت پیاده به‌شدت متأثر از شکل‌گیری فضاهاست. فرم‌های شبکه غیرمنظم به دلیل ویژگی فضایی در حال تغییرشان عموماً از ارزش بصری بالایی برخوردار می‌باشند (کارمونا، ۲۰۰۳: ۱۲۵).

۲) محلات برنامه‌ریزی‌شده: از مهم‌ترین ویژگی‌های محلات شهری برنامه‌ریزی‌شده "شبکه‌ای از خیابان‌های شطرنجی و منظم، فاقد تنوع، شخصیت و مطبوعیت را می‌توان بیان کرد. به‌عبارت‌دیگر شبکه‌های موزون و مطلوب شهری عموماً طراحی‌شده‌اند و تا حدی تابع یک نظم هندسی هستند. به دلیل سهولت ساخت خیابان‌های مستقیم بیشتر شبکه‌های طراحی‌شده شطرنجی‌اند. طرح شطرنجی می‌تواند فرم‌هایی مانند جعبه‌های تودرتو، سلسله‌مراتب کامل شبکه معابر و همچنین شبکه‌های مثلثی به‌صورت خطوط مورب را در طرح شهری ایجاد نماید (Shirley, 2005: 131). امکان برنامه‌ریزی، پیش از شروع ساخت‌وسازها، شرایط مناسبی را برای طراحی محلات بر اساس اصول پایداری محلات و ارتقا کیفیت زندگی ساکنان در ابعاد مختلف آن فراهم می‌نماید (حقی، ۱۳۹۳: ۱۱).

در مورد مؤلفه ریخت‌شناسی و دو دسته نظریات وجود دارد. دسته اول، نظریاتی هستند که بر عرصه عینی محیط تأکید می‌کنند. این نظریات به کیفیت محیط شهری به‌مثابه کیفیت و صفتی که ذاتی محیط کالبدی بوده و به شکل مستقل از ناظر وجود دارد، نگریده‌اند؛ به‌نحوی که کیفیت محیط به‌طور مشخص از فرم محیط نشأت می‌گیرد. در این زمینه می‌توان به مدل کاپلن اشاره کرد. دسته دوم بر عرصه ذهنی فرد تأکید می‌کنند. کیفیت محیط شهری را به‌مثابه پدیدار یا رویدادی که در جریان ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد، معرفی می‌نماید. نظریه‌پردازان تجربه‌گرایی همچون لینچ، اپلیارد و لینگ را می‌توان مهم‌ترین حامیان این‌گونه تلقی از مفهوم کیفیت محیط شهری دانست.

روش پژوهش

پژوهش حاضر بر اساس هدف از نوع کاربردی است. جمع‌آوری داده‌ها از روش مشاهدات میدانی و روش پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه اقدام گردید. جامعه آماری جمعیت ۵۹۵۶۰ نفری محله منجم و جمعیت ۴۱۴۳۳ نفری محله باغمیشه می‌باشد؛ که برای تعیین نمونه آماری از فرمول کوکران با ضریب اطمینان ۹۵٪ استفاده‌شده است و در مجموع ۳۸۲ پرسشنامه به‌صورت تصادفی بین اهالی دو محله توزیع گردید که بر اساس سهم درصدی محلات، تعداد ۲۲۱ پرسشنامه مربوط به محله منجم و تعداد ۱۶۱ پرسشنامه مربوط به محله باغمیشه می‌باشد. با استفاده از مدل تحلیلی آلفا کرونباخ میزان اعتبار و روایی سنجی پرسشنامه برآورد شده است که مقدار آن ۰/۷۲ می‌باشد که نشان می‌دهد پرسشنامه از پایایی قابل قبولی برخوردار است.

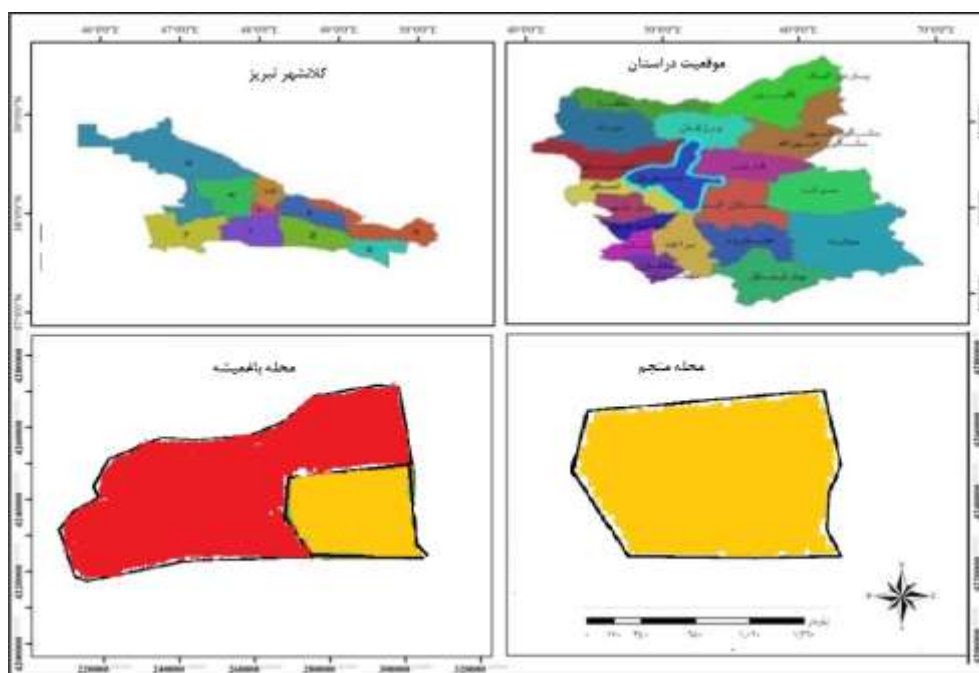
مشخصات پاسخ‌دهندگان این مطالعه با استفاده از دو متغیر جمعیت شناختی جنسیت و سن و صرفاً جهت گزارش سیمای آزمودنی‌ها موردبررسی قرار گرفت. در محله باغمیشه ۶۲٪ از پاسخ‌دهندگان مرد و ۳۸٪ زن بودند و میانگین سنی پاسخ‌دهندگان ۳۶/۴ سال بود. در محله منجم ۶۸/۵٪ از پاسخ‌دهندگان مرد و ۳۱/۵٪ زنان بودند و میانگین سنی آن‌ها

۴۲ سال بود.

تحلیل پرسشنامه در محیط نرم‌افزاری Excel و spss به انجام رسید. برای مقایسه وضعیت رضایت شهروندان با استفاده از آزمون تی دو نمونه‌ای و آزمون لون دو محله با هم مقایسه تطبیقی شده است و در نهایت با استفاده از روش رگرسیون چند متغیره سهم نسبی مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی در دو محله مشخص گردید.

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی در قسمت شمال غربی ایران در ۴۶ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی از نصف‌النهار گرینویچ واقع شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۰۰ متر می‌باشد تبریز کنونی با موقعیت مکانی خاص در مرکز سرزمین تاریخی آذربایجان و در جلگه مرتفع تبریز قرار گرفته است. هم‌اکنون تبریز با جمعیتی حدود ۱۷۰۰۰۰۰ نفر، بزرگ‌ترین شهر منطقه شمال غرب بوده و به لحاظ موقعیت مکانی ویژه، تنها شهر بلامنازع خطه محسوب شده و از حوزه نفوذ بسیار وسیعی برخوردار است. شهر تبریز در اقلیم سرد خشک واقع شده است (رئیس‌نیا، ۱۳۷۰: ۹۷۳). محله منجم از معروف‌ترین و کهن‌ترین محلات و خیابان‌های شهر تبریز است که در منطقه چهار واقع شده است. منطقه ۵ که محله باغمیشه در آن واقع شده، در سال ۱۳۷۴ ایجاد و راه‌اندازی شد.

شکل ۲. نقشه شهر تبریز و محدوده مطالعاتی

یافته‌ها

شاخص‌های ریخت‌شناسی دو محله منجم و باغمیشه از دو بعد کیفیت بافت محلات از چهار بعد (نفوذپذیری، سازگاری، مقیاس، زیبایی‌شناسی) و بعد کیفیت مسکن از سه عامل (زیبایی‌شناسی، سن ساخت بنا، میزان استحکام بنا) با استفاده از روش مشاهده و نتایج پرسشنامه مورد بررسی، توصیف و ارزیابی قرار گرفت. در ادامه در راستای توصیف یافته‌های تحقیق به قیاس معیارهای کیفیت محیطی در هر دو محله پرداخت شد و سپس سهم نسبی هر یک از زیر

شاخص‌های تأثیرگذار در کیفیت محیطی بیان گردید.

کیفیت بافت محلات

- نفوذپذیری

نفوذپذیری در بافت به صورت ارتباط بصری و ارتباط فیزیکی در فضاهای عمومی و خصوصی تعریف می‌شود. در محله منجم چون بافتی ارگانیک دارد، اکثر کوچه‌ها و خیابان‌های اصلی آن به هم متصل هستند و در شاخه پایانی معابر به صورت کوچه‌های بن‌بست شکل گرفته است و میزان عناصر سلسله‌مراتبی همانند ورودی، نگهبانی و... آن‌چنان به چشم نمی‌خورد. در بررسی نتایج پرسشنامه‌ها نیز میزان اتصالات معابر در این محله «زیاد» و میزان عناصر سلسله‌مراتبی در حد «کم» ارزیابی شده است (جدول ۱). در محله باغمیشه به علت بافت برنامه‌ریزی شده و محلات بلوک‌بندی شده ارتباط بین محلات توسط خیابان‌های محلی بین آن‌ها صورت گرفته است و آن‌چنان تعدد اتصال وجود ندارد و چون در این محله چندین مجتمع مسکونی وجود دارد؛ در آن‌ها عناصر سلسله‌مراتبی دیده می‌شود. در بررسی نتایج پرسشنامه‌ها میزان اتصالات معابر در این محله «کم» و میزان عناصر سلسله‌مراتبی در حد «متوسط» ارزیابی شده است (جدول ۱).

- سازگاری

سازگاری در کیفیت بافت محلات تأثیر به‌سزایی دارد، بنابراین سازگاری و هماهنگی بین این اجزاء شهری باید مورد بررسی و توجه قرار گیرد تا بتوان نتیجه مطلوب را به دست آورد. سازگاری خود به دو بخش سازگاری بصری و عملکردی تقسیم می‌شود. سازگاری بصری از هماهنگی ساختمان‌های کنار هم از بعد مصالح استفاده شده می‌شود. اکثر ساختمان‌های محله منجم با نمای قدیمی هستند و فقط بعضی از ساختمان‌ها در بین آن‌ها نمای کارشده دارند. میزان هماهنگی ساختمان‌های هم‌جوار در محله منجم: «کم» ارزیابی شده است.

شکل ۳. عدم مطابقت ساختمان‌های قدیمی و نوساز (محله منجم)

در محله باغمیشه اکثر نماهای کارشده در ساختمان‌های هم‌جوار یا از یک مترئال خاص ساخته شده‌اند و یا نماها شبیه به هم هستند... میزان هماهنگی ساختمان‌های هم‌جوار در این محله «خیلی زیاد» ارزیابی شده است.

شکل ۴. سازگاری نمای ساختمان‌های هم‌جوار (محله باغمیشه)

در سازگاری عملکردی کاربری‌های کنار هم مورد بررسی قرار می‌گیرد. برای تعیین میزان سازگاری و ناسازگاری، بین دو کاربری باید مشخصات و نیازهای مختلف هر یک را برای انجام دادن فعالیت‌های عادی آن تعیین و سپس مقایسه این مشخصات، مشخص کرد (پورمحمدی، ۱۳۸۹: ۱۱). در محله منجم اکثر کاربری‌ها اعم از تجاری و درمانی و... در خیابان اصلی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. سازگاری کاربری‌های کنار هم در این محله در حد «متوسط» برآورد شده است. در محله باغمیشه کاربری هم‌جوار، در اکثر مناطق کاربری‌های مشابه هم هستند. به‌عنوان مثال در خیابان اصلی منطقه باغمیشه که همان خیابان شهریار می‌باشد؛ اکثریت کاربری‌های تجاری قرار گرفته است و در خیابان‌های متصل نیز کاربری‌های خدماتی و دولتی جای گرفته است. سازگاری کاربری‌های کنار هم در این محله در حد «زیاد» برآورد شده است.

- مقیاس

در مورد فضا نسبت بین ارتفاع ساختمان‌ها و عرض فضا اعم از اینکه فضا کاملاً محصور یا نیمه محصور باشد بحث تناسب را تشکیل می‌دهد. اگر تناسب درست و انسانی باشد از نظر روانی در ناظر احساس آرامش ایجاد می‌کند. اگر اندازه یک فضا با پیکر انسان ارتباط مطلوب داشته باشد، گفته می‌شود که فضا مقیاس انسانی دارد (توسلی، ۱۳۸۶: ۵۱). در محله منجم اکثر خانه‌های موجود که در بافت فرسوده و سنتی قرار گرفته است، یک الی دوطبقه هستند، که این ساختمان‌ها از لحاظ ارتفاعی در کنار یکدیگر تناسب و هماهنگی بصری دارند، اما در بعضی از مناطق چون عمل ساختمان‌سازی انجام شده، بین ساختمان‌های قدیمی و جدید از لحاظ تناسب در مقیاس هماهنگی لازم دیده نمی‌شود. در این محله تناسب ارتفاعی بین ساختمان‌های مجاور «متوسط» ارزیابی شده است.

در محله باغمیشه ساختمان‌ها نوساز هستند و اغلب به شکل آپارتمان ساخته شده‌اند و تعداد طبقات متوسط منطقه ۴ الی ۵ مرتبه می‌باشد و از لحاظ تناسب مقیاسی دارای هماهنگی می‌باشند. در این محله تناسب ارتفاعی بین ساختمان‌های مجاور «خیلی زیاد» ارزیابی شده است.

- زیبایی‌شناسی

اساس طراحی شهری و سیمای آینده شهرها، متکی به اعتبار آن دسته از معیارهای زیباشناختی است که مقبولیت عام دارد. ذهنیت مشترک جمعی می‌تواند برخی از معیارهای عینی را به وجود آورد. اثر هنرهای بصری، یعنی معماری، مجسمه‌سازی و نقاشی، دارای کیفیت یا خصلتی است که با یک انگیزش حسی، معنایی یا زیباشناختی همراه است. در بحث زیبایی‌شناسی میزان آلودگی‌های بصری، میزان نورپردازی در نمای ساختمان‌ها، میزان فضای سبز و همچنین عناصر و مبلمان‌های شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

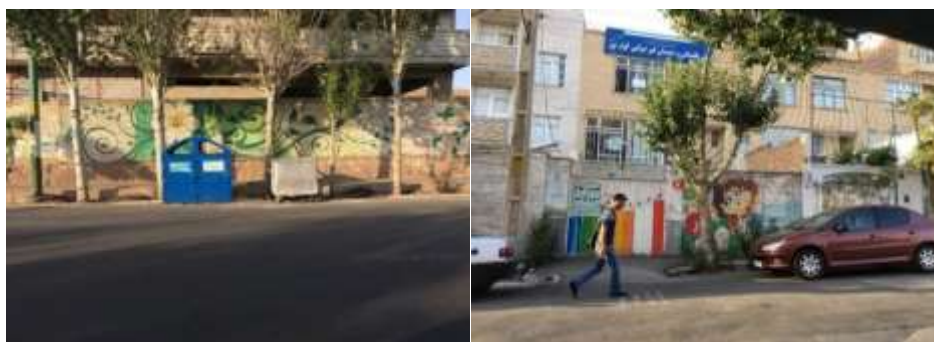
انواع آلودگی‌های بصری از قبیل دیوارنویسی، چسباندن اعلامیه، ساختمان‌های فاقد نمای طراحی شده و... مورد بررسی

قرار می‌گیرد. در محله منجم ساختمان‌های قدیمی و فاقد نمای طراحی‌شده بسیار زیاد هستند که از لحاظ بصری اصلاً مناسب نیستند، همچنین دیوارنویسی‌های تبلیغاتی نیز در این محله زیاد است که سبب کاهش زیبایی محله شده‌اند. میزان آلودگی بصری در این محله «زیاد» برآورد شده است.

شکل ۵. دیوارنویسی‌های غیرقانونی و عدم وجود نمای طراحی‌شده در ساختمان‌ها (محله منجم)

در محله باغمیشه ساختمان فاقد نما تقریباً وجود ندارد و اکثراً دیوارنویسی‌ها به شکل نقاشی روی دیوار هستند که در جهت زیبایی بخشیدن به محله بکار گرفته شده‌اند. میزان آلودگی بصری در این محله «خیلی کم» برآورد شده است.

شکل ۶. عدم وجود آلودگی‌های بصری (محله باغمیشه)

- عناصر و مبلمان شهری

مبلمان شهری از اثرگذارترین عوامل در فضاهای شهری در ذهن شهروندان هستند، تا حدی که معمولاً ساکنین و حتی گردشگران، مناطق مختلف یک شهر را با مبلمان و زیبایی‌های مخصوص به آن می‌شناسند. مبلمان به لحاظ موقعیت، ابعاد، تناسب، رنگ، فرم، شکل و حالت در فضاهای شهری تأثیرگذار هستند. تا در عین توجه به ابعاد زیباشناختی شهر، پاسخ گوی نیازهای استفاده‌کننده از آن باشد. مبلمان‌های شهری انواع مختلفی دارند که نیمکت، سطل‌های زباله، پایه چراغ، تیر برق، تابلوهای راهنمایی و رانندگی، پرچم و ... را می‌توان از آن دست نام برد. در محله منجم عناصر و مبلمان شهری در حد «متوسط» ارزیابی شده است. میزان وجود عناصر و مبلمان شهری در محله باغمیشه در حد «زیاد» ارزیابی شده است.

- فضای سبز

در محله منجم فضاهای سبز موجود در منطقه نه از لحاظ کمیت و نه از نظر کیفیت توانایی تأمین نیازهای زیبایی‌شناسی اهالی محل را ندارد. به طوری که فضاهای سبز در محدوده کنار خیابان‌های اصلی و در میدان‌ها با کیفیتی نه‌چندان

مطلوب به چشم می‌خورند. فضای سبز موجود در این محله در حد «کم» ارزیابی شده است. در محله باغ‌میشه علاوه بر وجود فضاهای سبز در کنار خیابان‌ها و میدان‌ها و.. در داخل محلات نیز از فضاهای سبز استفاده شده است. فضای سبز موجود در این محله در حد «متوسط» ارزیابی شده است.

کیفیت مسکن

مسکن علاوه بر ساخت فیزیکی که یک خانواده به‌عنوان سرپناه مورد استفاده قرار می‌دهد، کل محیط مسکونی را شامل می‌شود؛ که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری موردنیاز برای خانواده و تندرستی افراد است. کیفیت مسکن خود از سه عامل زیبایی‌شناسی، سن ساخت بنا، میزان استحکام بنا تشکیل می‌شود که به بررسی هر یک در دو محله پرداخته می‌شود.

- زیبایی‌شناسی

زیبایی‌شناسی در حوزه شهرسازی و ساختمان‌سازی در قالب فرم، شکل و حس بصری القاء شده به ناظر تعریف می‌گردد که از دو عامل شاخص بودن بنا و به‌روز بودن بنا قابل بررسی می‌باشد. در محله منجم با توجه به بافت منطقه که اکثریت سنتی می‌باشد و از طرفی ساخت ساختمان‌های جدید در این محدوده که به شکل قارچ گونه ایجاد گشته‌اند حس زیبایی‌شناسی موجود در این محله را نمی‌توان بالا دانست. از لحاظ القاء حس زیبایی در سطح متوسط ارزیابی شده است.

شکل ۷. عدم وجود عناصر زیبایی بخش در ساختمان‌ها (محله منجم)

در محله باغ‌میشه با در نظرگیری نوساز بودن بافت اکثریت محله و استفاده از مصالح بروز و نیز طراحی‌های انجام شده از نظر شهرسازی در شکل‌گیری این شهرک شاخص زیبایی‌شناسی در این محله را می‌توان بالا دانست. این محله از نظر زیبایی‌شناسی در سطح زیاد ارزیابی شده است.

شکل ۸. نماهای طراحی شده در ساختمان‌ها (محله باغ‌میشه)

- شاخص بودن ابنیه

بحث شاخص بودن ساختمان‌ها از لحاظ دید بصری و منحصر به فرد بودن بنا از نظر طراحی و ساخت ظاهری تعریف می‌شود که به نوعی مرتبط با ایجاد نقطه عطف در ذهن ناظر می‌باشد. در هر دو از محله‌ها ساختمانی خاص و شاخص از نظر معماری و شهرسازی به چشم نمی‌خورد که بتواند تأثیرگذار بوده و قابلیت ماندگاری در ذهن بیننده را داشته باشد. لذا هر دو محله میزان ساختمان‌های مسکونی شاخص کم ارزیابی شده است.

- به روز بودن ساختمان‌ها

در محله منجم مسلماً با در نظرگیری قدمت محله و سن ساختمان‌های احداث شده مصالح مصرفی برای ساخت و سازهای انجام گرفته نیز قدیمی بوده هرچند در ساختمان‌های تازه احداث با توجه به قوانین شهرداری و نظام مهندسی استان از مصالح بروز و استاندارد استفاده گردیده است. در این محله میزان به روز بودن ساختمان‌ها در حد «کم» ارزیابی شده است.

شکل ۹. ساختمان‌های قدیمی و فرسوده فاقد هرگونه طراحی بروز (محله منجم)

در محله باغمیشه مصالح مصرفی در ساخت ابنیه هرچند از نظر کیفی و سطح کیفیت ساخت مرغوبیت بالایی ندارد، ولی به لطف عمر پایین ساختمان‌ها و شهرک تازه تأسیس باغمیشه مصالح استفاده شده همچنان در سطح بروز مشاهده گردید. در این محله میزان به روز بودن ساختمان‌ها در حد «زیاد» ارزیابی شده است.

شکل ۱۰. ساختمان‌های بروز و طراحی شده (محله باغمیشه)

- سن ساخت بنا

سن ساخت بنا به عنوان دومین عامل در کیفیت مسکن را می‌توان رایج‌ترین فاکتور تأثیرگذار دانست. بدین دلیل که در

ایران عمر مفید بنا در حدود ۳۰ سال می‌باشد که حداقل ۵۰ سال کمتر از کشورهای پیشرفته جهان می‌باشد. لذا با توجه به عمر مفید کم ساختمان‌ها در کشور واضح است که بعد از گذشت مدتی کوتاه ساختمان‌ها دچار آسیب شده که چه از لحاظ سازه‌ای و چه ظاهری و بصری مشکل ساز خواهد شد.

محله منجم از محلات قدیمی شهر تبریز می‌باشد و در بافت فرسوده قرار گرفته است. سن ساخت بناها در این محله «زیاد» برآورد شده است. محله باغمیشه از محلات کم قدمت شهر تبریز می‌باشد و سن ساخت بناها در این محله «کم» ارزیابی شده است.

شکل ۱۲. ساختمان‌های جدیدالاحداث و بروز (محله باغمیشه)

شکل ۱۱. ساختمان‌های فرسوده حاکم بر منطقه (محله منجم)

- میزان استحکام ابنیه

استحکام بنا در محله منجم که اکثریت بافت فرسوده بوده در سطح پایینی قرار می‌گیرد که البته ساختمان‌های تازه تأسیس موجود در محدوده استثناء می‌باشند. میزان استحکام بناها در این محله در حد «کم» برآورد شده است. در محله باغمیشه نیز با در نظر گرفتن ساخت اصولی و تحت نظارت سازمان‌هایی از قبیل شهرداری و نظام‌مهندسی از نظر استحکام در سطح بالایی قرار می‌گیرد. میزان استحکام بناها در این محله در حد «زیاد» برآورد شده است.

جدول ۱. نتایج داده‌های حاصل از پرسشنامه‌ها نسبت به مؤلفه ریخت‌شناسی و کالبدی در هر دو محله

محللات شاخص	محله منجم		محله باغمیشه	
	میانگین	ارزش‌گذاری کیفی	میانگین	ارزش‌گذاری کیفی
نفوذپذیری	۹۱.۱	کم	۵۰.۳	متوسط به بالا
سازگاری	۴۷.۲	متوسط به پایین	۲۴.۴	زیاد
مقیاس	۰۲.۳	متوسط	۴۳.۴	خیلی زیاد
زیبایی‌شناسی	۳۳.۳	متوسط به بالا	۴۳.۳	متوسط به بالا
فرم	۰۰.۳	متوسط	۷۱.۳	متوسط به بالا
سن	۹۶.۱	کم	۹۹.۳	زیاد
استحکام	۰۲.۲	کم	۹۸.۳	زیاد
میانگین امتیازات	۵۳.۲	متوسط به پایین	۹۰.۳	زیاد

در بررسی فرضیه نرمال بودن یا نبودن داده‌ها از آزمون شاپیرو-ویلک استفاده کرده‌ایم. همان‌طور که در مشاهده می‌شود، برای هر دو محله مورد مطالعه، سطح معناداری آزمون شاپیرو-ویلک بزرگ‌تر از ۰,۰۵ می‌باشد، لذا فرض نرمال بودن داده‌ها رد نمی‌شود و لذا برای تحلیل نتایج از آزمون‌های پارامتریک استفاده می‌کنیم جدول (۲). برای بررسی بیشتر

فرض نرمال بودن داده‌ها از پارامتر چولگی و کشیدگی منحنی‌های توزیع فراوانی استفاده شده است، که نشان می‌دهد که چولگی و کشیدگی در بازه بین ۲- و ۲ قرار دارد، لذا منحنی‌ها در محله منجم و باغمیشه نرمال هستند (جدول ۳).

جدول ۲. نتایج آزمون شاپیرو-ویلک در محله منجم و محله باغمیشه

آزمون محله	Shapiro-Wilk		Kolmogorov-Smirnova		
	df	Statistic	Sig.	df	Statistic
منجم	۲۲۱	.۹۹۶	.۰۲۰	۲۲۱	.۰۳۳
باغمیشه	۱۶۱	.۹۹۱	۲.۲۰	۱۶۱	.۰۴۲

جدول ۳. چولگی و کشیدگی منحنی توزیع فراوانی معیارها در محله منجم و باغمیشه

محله باغمیشه	ریخت‌شناسی کالبدی
N	۱۶۱
Valid	۱۶۱
Missing	۰
Skewness (چولگی منحنی)	-.۲۰۱
Std. Error of Skewness	.۱۹۱
Kurtosis (کشیدگی منحنی)	-.۰۶۵
Std. Error of Kurtosis	.۳۸۰
محله منجم	ریخت‌شناسی کالبدی
N	۲۲۱
Valid	۲۲۱
Missing	۰
Skewness (چولگی منحنی)	.۰۳۱
Std. Error of Skewness	.۱۶۴
Kurtosis (کشیدگی منحنی)	.۰۹۰
Std. Error of Kurtosis	.۳۲۶

همان‌طور که در جدول (۴) نشان داده شده است، میانگین امتیاز معیار ریخت‌شناسی کالبدی به میزان ۱,۳۷ در محله باغمیشه نسبت به محله منجم بالاتر است.

جدول ۴. میانگین امتیاز معیار ریخت‌شناسی کالبدی در دو محله

محله	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
باغمیشه	۱۶۱	۸۹۵۹.۳	۰.۲۷۸۹۱	۰.۲۱۹۸
منجم	۲۲۱	۵۲۹۸.۲	۰.۲۶۷۰۶	۰.۱۷۹۶

برای بررسی معنادار بودن این اختلاف از آزمون تی استفاده می‌کنیم جدول (۵). نتیجه آزمون لون با سطح معناداری ۰,۵۵۵، بیشتر از ۰,۰۵ بوده است. لذا فرض برابری واریانس‌ها رد نمی‌شود و سطر اول جدول ملاک کار ما قرار می‌گیرد. در سطر اول جدول مقدار آماره آزمون تی ۴۸,۴۵۴ با سطح معناداری صفر است که چون سطح معناداری آن از ۰,۰۵ کمتر است. لذا فرض برابری میانگین‌های دو محله برای این معیار رد می‌شود و عدد ۱,۳۷ اختلاف معناداری است که بین دو محله وجود دارد.

جدول ۵. نتایج آزمون T و لون

95% Confidence Interval of the Difference		T آزمون		df	t	آزمون لون		F	سطح معناداری
Upper	Lower	Std. Error Difference	اختلاف میانگین			سطح معناداری	سطح معناداری		
۱.۴۲۱۵۹	۱.۳۱۰۷۲	۰.۲۸۱۹۰	۱.۳۶۶۱۵	۳۸۰	۴۸۰.۴۵۴	۵۵۵.۰	۰.۳۵۰	فرض برابری واریانس‌ها	
۱.۴۲۱۹۹	۱.۳۱۰۳۱	۰.۲۸۳۹۰	۱.۳۶۶۱۵	۳۳۶.۰۷۱	۴۸.۱۲۴			فرض نابرابری واریانس‌ها	

همان‌طور که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، نتایج پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده در سطح محله منجم بیانگر آن است که از میان شاخص‌های موجود، شاخص زیبایی‌شناسی رتبه متوسط به بالا را در این محله دارا می‌باشد و بقیه شاخص‌ها متوسط و متوسط به پایین ارزیابی شده‌اند و اینکه میانگین رضایت اهالی از معیار ریخت‌شناسی و کالبدی در محله ۲/۵۳ برآورد شده است.

جدول ۶. آماره‌های توصیفی شاخص‌های موثر بر معیار ریخت‌شناسی و کالبدی (منجم)

شاخص	تعداد نمونه	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار
نفوذپذیری	۲۲۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۹۰.۹۵.۱	۵۳۸۰۵.۰
سازگاری	۲۲۱	۵۰.۱	۵۰.۳	۴۷۲۹.۲	۵۳۸۶۷.۰
مقیاس	۲۲۱	۰.۰۲	۰.۰۴	۰.۱۸۱.۳	۷۶۲۵۵.۰
زیبایی‌شناسی	۲۲۱	۵۰.۲	۲۵.۴	۳۳۳۷.۳	۳۸۴۸۰.۰
فرم	۲۲۱	۰.۰۲	۰.۰۴	۹۹۷۰.۲	۴۸۰۹۴.۰
سن	۲۲۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۹۵۹۳.۱	۸۳۲۹۴.۰
استحکام	۲۲۱	۰.۰۱	۰.۰۳	۰.۱۸۱.۲	۸۰۸۸۴.۰
میانگین	۲۲۱	-	-	۵۳.۲	-

همچنین طبق داده‌های جدول ۷ نتایج پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده در سطح محله باغمیشه، نشان می‌دهد؛ که دو شاخص سازگاری و مقیاس از رتبه خوبی برخوردار هستند و مابقی شاخص‌ها نیز متوسط به بالا ارزیابی شده‌اند و در نهایت میانگین رضایت اهالی از معیار ریخت‌شناسی و کالبدی در محله ۳،۹ می‌باشد.

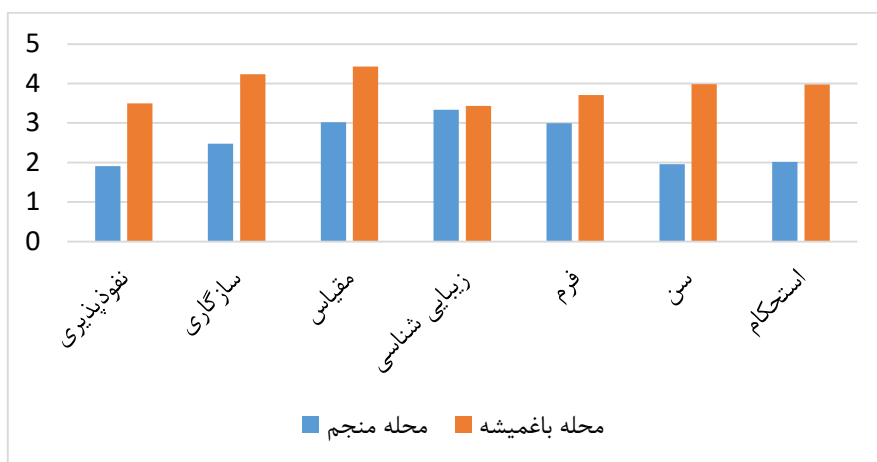
جدول ۷. آماره‌های توصیفی شاخص‌های ریخت‌شناسی و کالبدی (باغمیشه)

شاخص	تعداد نمونه	کمینه	بیشینه	میانگین	انحراف معیار
نفوذپذیری	۱۶۱	۵۰.۲	۵۰.۴	۵۰۰.۳	۵۲۶۱۹.۰
سازگاری	۱۶۱	۵۰.۳	۰.۰۵	۲۳۹۱.۴	۴۹۳۹۹.۰
مقیاس	۱۶۱	۰.۰۳	۰.۰۵	۴۲۸۶.۴	۵۹۹۱۱.۰
زیبایی‌شناسی	۱۶۱	۵۰.۲	۲۵.۴	۴۳۳۲.۳	۳۸۴۰۱.۰
فرم	۱۶۱	۶۷.۲	۶۷.۴	۷۰۸۱.۳	۵۰۶۵۶.۰
سن	۱۶۱	۰.۰۳	۰.۰۵	۹۸۷۶.۳	۸۱۳۸۵.۰
استحکام	۱۶۱	۰.۰۳	۰.۰۵	۹۷۵۲.۳	۸۱۳۵۶.۰
میانگین	۱۶۱	-	-	۹۰.۳	-

همان‌طور که جداول ۶ و ۷ نشان می‌دهند، در یک مقایسه اولیه میزان رضایت ساکنان محله باغمیشه نسبت به ساکنان محله منجم در مجموع بالاتر است؛ که این بالا بودن رضایت در شاخص‌های سن و استحکام بنا، مقیاس، سازگاری و نفوذپذیری چشمگیرتر و در شاخص‌های فرم و زیبایی‌شناسی کمتر به چشم می‌آید. البته در زیبایی‌شناسی

تقریباً دو محله از رتبه یکسانی برخوردارند.

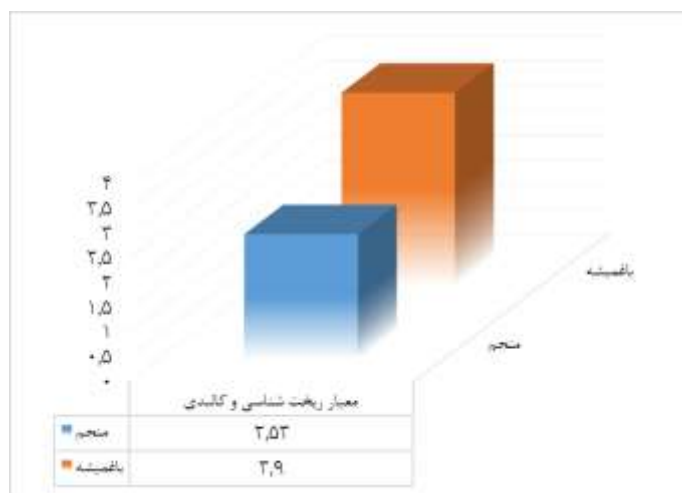
با توجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده از کل شاخص‌های معیار ریخت‌شناسی و کالبدی می‌توان گفت رضایت اهالی باغ‌میشه در این مورد حدود ۳۵٪ بیشتر از اهالی محله منجم است.

شکل ۱۳. مقایسه‌ای میانگین شاخص‌های مؤثر بر معیار ریخت‌شناسی کالبدی در دو محله

جدول ۸. مقایسه معیار ریخت‌شناسی کالبدی در دو محله

محله	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد میانگین
باغ‌میشه	۱۶۱	۱۹۵۹.۳	۰.۲۷۸۶	۰.۰۲۱۹۸
منجم	۲۲۱	۵۲۹۸.۲	۰.۲۶۷۰۶	۰.۰۱۷۹۶

شکل ۱۴. مقایسه میانگین معیار ریخت‌شناسی کالبدی در دو محله

نتیجه‌گیری

فرم عناصر کالبدی تشکیل‌دهنده شهر می‌باشند. ریخت‌شناسی شهری بررسی نظام‌مند فرم، شکل، نقشه، ساختار و کارکردهای بافت مصنوع شهرها، و منشا و شیوه تکامل این بافت در طول زمان و به معنای طرح‌ها، ساختمان‌ها، کاربری، خیابان‌ها، نقشه‌ها، چشم‌اندازهای شهری است.

از نظر سیمای داخلی، هماهنگی در عناصر محله و کیفیت استقرار آن‌ها در محله سنتی وجود دارد. هرچند که ضوابط ساختمانی، در حال حاضر بر محله حاکم است، ولی در بخش‌های مختلف محله، شاهد تراکم‌های مختلف می‌باشیم که موجب عدم انسجام فضایی بافت شده است. همچنین تنوع حجمی از نظر نماسازی، نوع معماری، رنگ و مصالح این ویژگی را تشدید می‌نماید.

مقایسه محله سنتی با حوزه‌های مسکونی جدید از نظر انسجام، مقیاس و هماهنگی در بافت و سیمای کالبدی تفاوت ماهوی دارد. همچنین تنوع حجمی از نظر نماسازی، نوع معماری، رنگ و مصالح این ویژگی را تشدید می‌نماید. نتایج حاصل از پژوهش بیانگر آن است که در محله باغ‌میشه به علت بافت برنامه‌ریزی شده و محلات بلوک‌بندی شده ارتباط بین محلات توسط خیابان‌های محلی بین آن‌ها صورت گرفته است و اکثر ساختمان‌های محله منجم با نمای قدیمی هستند و لذا از هماهنگی ساختمان‌های هم‌جوار برخوردار نیست، اما برعکس در محله جدید باغ‌میشه به دلیل ساخت‌وسازهای جدید از هماهنگی مناسبی برخوردار است.

از بعد مقیاس محله منجمه دلیل ساخت قدیمی که دارند و معمولاً یک و دوطبقه هستند و در نتیجه از تناسب و مقیاس برخوردار است. اما در محله باغ‌میشه به دلیل ساخت‌وساز جدید و نو و آپارتمان از لحاظ تناسب مقیاسی دارای هماهنگی می‌باشند. از بعد زیباشناسی محله منجم به دلیل قدمت تاریخی، از طراحی چشم‌نواز خبری نیست و اینکه دیوارنویسی در این محلات قدیمی باعث آلودگی بصری در این نوع محلات شده است. اما در محله نوین باغ‌میشه دارای نمای مناسب بوده و نقاشی روی دیوار در این محلات زیاد به چشم می‌خورند.

از بعد مبلمان شهری و فضاهای سبز نیز دو محله از شرایط یکسان برخوردار نبوده و این ناشی از همان فرآیند شکل‌گیری این دو محله در دو دوره زمانی متفاوت است

از بعد کیفیت مسکن از بعد زیباشناختی نیز به دلیل قدمت زیاد حالت فرسودگی داشته و مسکن زیبایی کمتری برخوردار است در مقابل محله جدید باغ‌میشه به دلیل استفاده از مصالح مدرن و زیبا و مهندسی معماری کیفیت مسکن از نوعی زیبایی خاص برخوردار می‌باشد.

در حالت کلی می‌توان گفت که محله منجم به دلیل بافت سنتی که دارد از لحاظ پارامترهای ریخت‌شناسی و کالبدی با چالش‌های کالبدی و بصری و عملکردی مواجه است ولی محله باغ‌میشه به دلیل برنامه‌ریزی شهری جدید، از بعد ریخت‌شناسی از نقاط ضعف کمتری نسبت به محله منجم می‌باشد.

لذا پیشنهاد می‌شود در محله منجم در صورت بازسازی و بهسازی پارامترهای ریخت‌شناسی که باعث احساس رضایت شهروندان و بالا رفتن کیفیت محیط زندگی در آن می‌شود، رعایت شود، تا محله قابل زیست برای ساکنین آن‌ها فراهم شود و اینکه در محله جدید باغ‌میشه نیز با رعایت الگو معماری سنتی و علم روز دنیا هر دو با هم در جهت زیباسازی بصری و اهتمام بیشتر انجام گیرد، تا آیندگان هم از ریشه‌های تاریخی خود و هم تحول در دانش پیشینیان عبرت آموخته باشند دو زیست مناسبی در این محلات داشته باشند.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- اورنگ، فلاح. (۱۳۸۶). سنجش کیفیت محیط در بازسازی‌های پس از سانحه مطالعه موردی: فضاهای عمومی شهر بم. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه تربیت مدرس
- بحرینی، حسین و طبیبیان، منوچهر. (۱۳۷۷). مدل ارزیابی کیفیت محیط‌زیست شهری، محیط‌شناسی، ۲۴ (۲۱)، ۴۱-۵۶.
- بهرامی نژاد، دهقان. (۱۳۸۲). شناخت و ارزیابی کیفیت محیط شهری در بافت میانی شهرها، مطالعه موردی: بافت میانی شهر شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشگاه شیراز.
- پورمحمدی، محمدرضا و جام کسری، محمد. (۱۳۸۹). ارزیابی ناپایداری در توسعه فضایی متروپل تبریز. مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۴ (۱)، ۱-۱۸.
- توسلی، محمود. (۱۳۸۶). ساخت شهر و معماری در اقلیم گرم و خشک. تهران: انتشارات پیام و پیوند نو.
- چپ من، دیوید. (۱۳۸۶). آفرینش محلات و مکان‌ها در محیط انسان‌ساخت. ترجمه منوچهر طبیبیان و شهرزاد فریادی. چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- حقی، محمدرضا. (۱۳۹۳). مقایسه تطبیقی قابلیت پیاده‌مداری در محلات مسکونی طراحی‌شده از دیدگاه ساکنان. نمونه مطالعاتی: محله هفت‌حوض و فاز یک شهرک اکباتان در شهر تهران. نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران، ۸، ۱-۱۲.
- رئیس‌نیا، رحیم. (۱۳۷۰). آذربایجان در سیر تاریخ ایران. جلد دوم، تبریز: انتشارات نیما
- قالیباف محمدباقر، روستایی، مجتبی؛ رمضان زاده لسبویی، مهدی و طاهری، محمدرضا. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد) نشریه انجمن جغرافیا، دوره ۹، شماره ۳۱، صص ۵۳-۳۳
- قنوتی عزت‌الله، عظیمی، آزاده و فرجی ملایی، امین. (۱۳۹۱). کیفیت محیطی شهر و شکل ناموزون شهری در شهر بابلسر. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، ۸۱، ۲۱۵-۱۹۳.
- کارمونا، متیو؛ هیت، تیم؛ تیسدل، استیون. (۱۳۸۸). مکان‌های عمومی فضاهای شهری. ترجمه فریبا قرایی، مهشید شکوهی، زهرا اهری، اسماعیل صالحی. تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
- گلکار، کوروش. (۱۳۷۹). مؤلفه‌های سازنده کیفیت طراحی شهری. نشریه صفا، ۱۱ (۳۲)، ۶۵-۳۸.
- ملکی لادن و حبیبی میترا. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت محیط در محله‌های شهری (نمونه موردی: محله چیدر). معماری و شهرسازی، ۴ (۷)، ۱۱۳-۱۲۷

References

- Aurang, F. (2007). *Assessing the quality of the environment in post-traumatic reconstructions Case study: public spaces of Bam city*. Master Thesis in Urban Planning, Tarbiat Modares University. [in Persian].
- Bahraini, H., & Tabibian, M. (1998). Urban Environmental Quality Assessment Model. *Environmental Science*, 24 (21), 41-56. [in Persian].
- Bahraminejad, D. (2003). *Recognition and evaluation of the quality of the urban environment in the middle texture of cities, a case study: the middle texture of Shiraz*. Master Thesis in Urban Planning, Shiraz University. [in Persian].
- Brown, A.L. (2003), Increasing the utility of urban environmental quality information. *Landscape and Urban planning*, 65, 85-93
- Carmona, M., Heath, T., Tisdell, S. (2009). *Public spaces of urban spaces*. Translated by Fariba Gharayi, Mahshid Shokouhi, Zahra Ahari, Ismail Salehi. Tehran: University of Arts Publications. [in Persian].
- Chapman, D. (2007). *The creation of neighborhoods and places in the human environment*. Translated by Manouchehr Tabibian and Shahrzad Faryadi. second edition. Tehran: University of Tehran Press. [in Persian].
- Golkar, K. (2000). Constructive components of urban design quality. *Sefeh journal*, 11(32), 65-38. [in Persian].
- Haghi, M. R. (2014). Comparative comparison of pedestrian capability in residential neighborhoods

- designed from the perspective of residents. Study sample: Haft Houz neighborhood and phase one of Ekbatan town in Tehran. *Journal of the Iranian Scientific Association of Architecture and Urban*, 8, 1-12. [in Persian].
- Maleki L., & Habibi M. (2011). Environmental Quality Assessment in Urban Neighborhoods (Case Study: Chizar Neighborhood). *Architecture and Urban Planning*, 4 (7), 127-113. [in Persian].
- Nichol, J., & Sing Wong, M. (2009). Modeling Urban Environmental Quality in a Tropical City. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 73, 49-58.
- Pacione, M. (2003). Introduction on Urban Environmental Quality and Human WellBeing. *Landscape and Urban Planning*, 65, 1-3.
- Pour Mohammadi, M. R., & Jam Kasra, M. (2010). Assessment of instability in the spatial development of Tabriz Metropolis. *Journal of Urban and Regional Studies and Research*, 4 (1), 18-1. [in Persian].
- Qalibaf M. B., Rosta, M., Ramezanzadeh Lesbouei, M., & Taheri, Mo. (2011). Assessing the quality of urban life (Case study: Yaftabad neighborhood). *Journal of Geography Association*, 9(31), 53-33. [in Persian].
- Qanavati, E., Azimi, A., & Faraji Mollai, A. (2012). The environmental quality of the city and the uneven urban form in the city of Babolsar. *Journal of Human Geography Research*, 81, 215-193. [in Persian].
- Raesnia, R. (1991). *Azerbaijan in the course of Iranian history*. Volume 2, Tabriz: Nima Publications. [in Persian].
- Shirley, P. (2005). *Urban design green dimension*. SECOND EDITION, Architectural Press, Elsevier, Amsterdam.
- Smith, C., & Levermore, G. (2008). Designing urban spaces and building to improve sustainability and quality of life in a warmer world. *Social Indicators Research*, 40, 1-12.
- Tavassoli, M. (2007). *City construction and architecture in hot and dry climates*. Tehran: Payam va Payvand Noo Publications. [in Persian].
- Van Poll, R. (1997). *The Perceived Quality Of the Urban Residential Environment: A Multi-Attribute Evaluation*. Ph. Thesis University Of Groningen(RuG), Netherland.